

Variantti-kollokvio 4.11.2016

Abstraktit

Arabiska på svenska – arabisk skrift I Georg August Wallins Skrifter

Patricia Berg

Svenska litteratursällskapet i Finland / Georg August Wallins Skrifter

I den textkritiska utgåvan *Georg August Wallins Skrifter* utges orientalisterna Wallins skriftliga kvarlåtenskap i sju tryckta delar. Därtill utkommer ett appendix i digital form. Svenska litteratursällskapet i Finland initierade utgåvan 2008 och den sista delen utkommer i december 2016.

Wallins arkiv donerades 1882 till Nationalbiblioteket och omfattar nio arkivmappar. Samlingen innehåller främst brev och dagböcker skrivna av Wallin under hans forskningsresa till Mellanöstern 1842–1849. Dagböckerna är till största delen skrivna på svenska och Wallin har i dem använt sig av både det latinska och det arabiska alfabetet. Dagboksanteckningarna skrivna på latinsk skrift innehåller en hel del ord och uttryck eller kortare stycken på arabiska – ibland translittererade till det latinska alfabetet och ibland skrivna med arabisk skrift. Brevens är vanligen i sin helhet skrivna på ett och samma språk, i huvudsak på svenska, arabiska, tyska, engelska och franska.

Föredraget diskuterar handskrifterna i Wallins samling och de editionsfilologiska problem redaktionen har haft att ta ställning till under projektets gång. Främst de flertal olika språk och alfabet Wallin använde sig av har föranlett diskussion om hur texterna skall återges i tryck på ett sätt som är ändamålsenligt för den svenskälsande publiken. Förutom de praktiska frågorna kring vad som skall transkriberas, vad som skall translittereras och vad som skall översättas måste också tekniska problem lösas eftersom det tills vidare inte finns ombrytningsprogram som problemfritt inkorporerar arabiska skrift i latinsk.

Zacharias Topelius föreläsningar i geografi och historia – från handskrift till digital utgåva

Jens Grandell

Zacharias Topelius Skrifter / Svenska litteratursällskapet i Finland

I mitt anförande ämnar jag presentera arbetet med att framställa en modern digital textkritisk utgåva av Topelius universitetsföreläsningar. Topelius höll dessa föreläsningar som professor i historia vid universitetet i Helsingfors mellan åren 1854–1875, och de kommer att publiceras 2017 som en del av editionen Zacharias Topelius Skrifter. Handskriftsmaterialet i fråga, som bevaras på Nationalbiblioteket i Helsingfors, består av 3 500 sidor text i löpande prosaform. Topelius har gjort en mängd ändringar i texten vid olika tillfällen, vilket har varit en utmaning med tanke på den digitala visningen.

Jag kommer att redogöra för hur denna utgåva arbetats fram och vilka utgivningsprinciper som ligger bakom den. Frågor som relaterar till detta är bl.a. textetablering, XML-kodning, utgivarändringar och kommentering. Jag kommer också att ge ett smakprov ur utgåvan för att konkretisera hur vi har löst de olika utmaningarna och hur vi tänker oss att en handskrift kan presenteras med hjälp av olika digitala verktyg. De digitala verktyg vi jobbar med kommer jag också att presentera i korthet i mån av möjlighet.

Suomalaisten kirjoittamia ranskankielisiä kirjeitä 1700- ja 1800-luvuilta

Juhani Härmä

Helsingin yliopisto / Nykykielten laitos

Olen tutkinut muutaman vuoden ajan kielitieteellisessä mielessä Kansallisarkiston hallussa olevia kirjeitä, joita suomalaiset kirjoittivat toisilleen äidinkielellään ruotsiksi mutta myös ranskaksi 1700- ja 1800-luvuilla. Suuri osa kirjeistä on edelleen digitoimatta, mutta esim. J.A. Ehrenströmin, R.H. Rehbinderin ja C.J. Walleenin toisilleen 1800-luvun alkupuolella kirjoittamat kirjeet ovat nyt internetissä. Erityisesti ranskankieliset kirjeet ovat jääneet tutkijoilta vähälle huomiolle luultavasti kielen takia. Kirjeistä saa mielenkiintoisen kuvan esim. Helsingin jälleenrakentamisesta Suomen uudeksi pääkaupungiksi (Ehrenströmin kirjeet) tai Venäjän keisarin hovista (Rehbinder).

Kirjeiden määrästä ja niiden kielestä (ruotsi vai ranska) ei pysty muodostamaan kuvaa Kansallisarkiston luetteloiden perusteella. Ranskankielisiäkin kirjeitä täytyy kuitenkin olla tuhansia noilta vuosisadoilta. Kirjeiden kielen ilmoittamista vaikeuttaa jossain määrin se, että kirjeet voivat olla kaksikielisiä. Erityisesti G.M. Armfeltin kirjeissä vaimolleen ja vanhemmilleen sekoittuvat ruotsi ja ranska toisiinsa niin, että on vaikea sanoa, onko kumpikaan kieli kirjeessä dominoiva. Armfeltin kirjeet ovat pitkään olleet luettavissa ainoastaan erittäin huonolaatuisilta mikrofilmeiltä, jotka kaiken lisäksi olivat negatiiveja. Niitä koski myös käyttörajoitus, jollaista ei ole enää esteenä nyt kun kirjeenvaihto on digitoitu. Ehrenström ja hänen kirjeenvaihtoverinsa Pietarissa, Rehbinder ja Walleen, taas kirjoittivat välillä toisilleen ruotsiksi ja vaihtoivat jossain vaiheessa ranskaan ilman ilmiselvää syytä.

Aurora Karamzinin ja hänen läheistensä (Paul Demidoff, Marie Linder, jne.) pääosin ranskankielinen kirjeenvaihto 1800-luvun jälkipuoliskolla on myös kiintoisa sekä kielellisesti että sisällöllisesti. Näiden kirjeiden osalta suuri ongelma on niiden puhtaaksikirjoittamisen vaikeus käsialojen lukuvaikeuksien takia.

Tarkoituksenmukaista mutta vaihalloista olisi selvittää kuinka paljon ranskankielisiä kirjeitä Kansallisarkistossa on, kuinka monelta kirjoittajalta ja miltä aikakaudelta ovat vanhimmat kirjeet.

ERRATAS: Charting editorial interference and orthographical reliability in editions of English historical letters

Samuli Kaislaniemi (yhteistyössä Anni Sairio, Terttu Nevalainen ja Tanja Säily)

Helsingin yliopisto / Englantilainen filologia

The quickest way to compile a corpus of historical manuscript texts is to use texts already published in editions. The results of such "philological outsourcing" may be suitable for research on content, grammar, lexis and pragmatics, but not necessarily for orthography, punctuation, and layout, even when the editions used claim to have retained the original manuscript spelling. This compromise has nonetheless been accepted in order to create corpora such as the 5.1m-word Corpus of Early English Correspondence (CEEC), consisting of 12,000 English personal letters spanning the years 1400–1800.

Compilers of historical corpora have been careful to acknowledge limitations in edition-based corpora, but the use of editions in fact does not preclude using the resulting corpus for orthographical research. Yet until now there has been no easy way to determine the philological reliability of the text in an edition. What do editors state as their practices, and what have they actually done with their sources?

This paper presents the work of the ERRATAS project which charts editorial practices in the roughly 200 editions of letters used in the CEEC. The range of features charted include e.g. how spelling, capitalization and word divisions are retained, whether abbreviations are expanded and marked, and so on. The goal is to create a typology of editorial reliability, assigning editions a rating of orthographical reliability, and thus make this material accessible for orthographical analysis. This will greatly increase our understanding of the philological reliability of existing editions of historical manuscripts and allow for new openings in historical linguistic research.

ERRATAS is part of the multidisciplinary project Interfacing Structured and Unstructured Data in Sociolinguistic Research on Language Change (STRATAS), which aims to further historical sociolinguistic research by addressing social meaning in language change and by developing new digital tools for exploring linguistic data.

Mikä on riittävä määrä käsikirjoituksia kriittiseen editioon?

Ruut Kataisto

Jyväskylän yliopisto / Latinan kieli

Tutkimukseni kohteena ovat käsikirjoitukset, jotka sisältävät kardinaali Domenico Capranican (1400-1458) elämäkerran. Tämä latinankielinen teksti on kirjoitettu 1460-luvulla ja tästä elämäkerrasta on tarkoitus tehdä kriittinen editio. Vajaa vuosi sitten erästä lähdeosteesta lukiessani löysin tiedon vielä yhdestä olemassa olevasta käsikirjoituksesta. (Tällä hetkellä tiedossani olevia käsikirjoituksia on siis 10.) Jäin miettimään, mikä on riittävä määrä käsikirjoituksia kriittiseen editioon? Entä jos käsikirjoituksia putkahtaa ilmoille useita lisää? Onko silloin parempi hylätä koko projekti liian suuritöisenä vai tehdä kenties best text –editio tai selektiivinen editio tai kenties synoptinen editio? Alkuperäistä tekstiä ei nähtävästi ole jäljellä. Vuonna 1680 Étienne Baluze sai käsikirjoituksesta kopion, joka oli peräisin kardinaali Capranican perustamasta Collegio Capranicasta ja teki siitä edition. Sen jälkeen on julkaistu vuonna 1705 Collegion sääntökirjan loppuosassa kyseinen elämäkertatexti. Collegio Capranicassa ei kuitenkaan enää tietojeni mukaan ole tuota käsikirjoitusta jäljellä. Entä kun vanhimmat käsikirjoitukset eivät sellaisenaan käy: osa tekstistä on sutattu (BAV vat.lat.5882) tai osa puuttuu (BNCF Conv.Soppr. J II 36)? Tukeudunko silloin Étienne Baluzen editioon, jossa kuitenkin varsinaisen elämäkertatextin alkuosa on erilainen kuin näiden varhaisimpien käsikirjoitusten tekstissä. Kysymys on toivottavasti kohdallani hypoteettinen ja näiden kymmenen käsikirjoituksen avulla saan editioni vielä tehtyä.

Luentomuistiinpanoja Pehr Kalmin talousopin luennoilta 1700-luvulta

Maria Lehtonen

1700-luvun jälkipuoliskolta on säilynyt joitakin luentomuistiinpanoja Turun akatemian talousopin professori Pehr Kalm luennoilta. Kalm (1716–1779) oli Carl von Linnén oppilas, luonnontutkija ja tutkimusmatkailija, joka tunnetaan etenkin Pohjois-Amerikan tutkimusmatkastaan tekemästään matkakertomuksesta ja Niagaran putousten ensimmäisestä tieteellisestä kuvauksesta. Pohjois-Amerikan tutkimusmatkalta palattuaan Kalm luennoi Turun akatemiassa useina vuosina, ja muistiinpanojakin on säilynyt useampia.

Luentojen aiheita olivat mm. talousopin teoria, metsän- ja karjanhoito, yksityinen rakentaminen, Suomen ja Ruotsin kasvit sekä puutarhanhoito. Käsittelen esitelmässäni näitä luentomuistiinpanoja keskittyen kasvi- ja puutarha-aiheisiin. Luentomuistiinpanot tarjoavat mm. Kalmin ja tämän oppilaiden kasvilistauksia ja väitöskirjoja täydentävää ja uudella tavalla valottavaa tutkimusmateriaalia.

Säilyneet muistiinpanot ovat ruotsinkielisiä. Joistakin luennoista on säilynyt kahdetkin muistiinpanot, jotka osittain täydentävät toisiaan. Ainakin osa muistiinpanoista on kopiomuistiinpanoja. Olen kirjoittanut luentomuistiinpanot auki ja tutkinut niiden sisältöä osana Pehr Kalmin kasvitieto -hanketta, jonka yhteydessä on koottu Kalmin kasvitietoja eri lähteistä sekä sovellettu tietoja myös käytännössä, mm. Turun Piispankadun ympäristöön tuotujen kasvien ja kasvikokeilujen muodossa.

Luentomuistiinpanojen työstäessäni ja tutkiessani olen joutunut pohtimaan useita käsikirjoitustutkimukseen liittyviä kysymyksiä, kuten kirjoitusasujen tulkintaa ja lyhenteiden avaamista sekä lähdetietojen sekä muiden yksityiskohtien avaamista esimerkiksi alaviitteissä.

Näitä kysymyksiä olisi kiinnostavaa pohtia toisten käsikirjoitustutkijoiden kanssa.

Esimerkkejä materiaalisesta tekstistä: *Polychronicon*-käsikirjoitukset

Aino Liira

Turun yliopisto / Englannin kieli

Tarkastelen esitelmässäni käsikirjoitusten materiaalisuuden suhdetta tekstisisältöön ja tekstin rakenteeseen. Käsittelem tätä lähestymistapaa väitöskirja-aineistoni kautta, joka sisältää yhden teoksen, maailmanhistoria *Polychroniconin*, käsikirjoituskopioita. John Trevisa käänsi benediktiinimunkki Ranulph Higdenin latinaksi laatiman teoksen keskienglannin kielelle 1300-luvun lopussa. Kopioita tästä englanninkielisestä käännöksestä on säilynyt neljätoista.

Tutkimukseni kohteena ovat käsikirjoitusten ja tekstin materiaaliset piirteet erityisesti niin kutsutuissa paratekstielementeissä (Genette [1987] 1997). Paratekstillä viitataan tekstiä kehystäviin elementteihin kuten otsikoihin ja esipuheisiin. Myöhemmässä paratekstitutkimuksessa näitä elementtejä on luokiteltu niiden funktioiden perusteella eri kategorioihin, esimerkiksi tulkintaa ohjaaviin (*interpretational*), navigationaalsiin eli kirjan – tai muun median – käyttöä helpottaviin (*navigational*) sekä kaupallisiin (*commercial*) parateksteihin (Birke & Christ 2013). Näistä etenkin kaksi ensimmäistä kategoriaa ovat käyttökelpoisia myös käsikirjoitustutkimukseen sovellettuna. Paratekstielementit liittyvät ennen kaikkea tekstin materiaaliseseen ilmentymään: painetuissakin kirjoissa paratekstielementit ja typografinen toteutus vaihtelevat laitosten välillä, vaikka varsinaisen tekstin sisältö käsitettäisiin samaksi. Käsikirjoitusten tapauksessa jokainen kopio on uniikki, joskin elementit pääpiirteissään voivatkin periytyä käsikirjoituksesta toiseen. Niiden muoto ja toteutus kuitenkin vaihtelevat. Tutkimalla yhden teoksen kopioita haluan selvittää, millaista vaihtelua teoksen tulkintaan liittyvissä sekä tekstiä jäsentävissä ja sen käyttöä helpottavissa elementeissä (esimerkiksi hakemistot, rubriikit, initiaalit ja reunukset ym. koriste-elementit) esiintyi ja mitä tämä vaihtelu kertoo keskiajan kirjatutannosta.

Käsikirjoitusten materiaaliset piirteet kuten fyysinen koko ja koristelu antavat lisäksi viitteitä mm. kohdeyleisöstä. Miltei kaikki englanninkieliset *Polychronicon*-käsikirjoitukset ovat suuria, foliokokoisia kirjoja, jotka sisältävät koristeellisia maalattuja tai kullattuja initiaaleja ja reunuksia. Trevisa perustelee dialogimuotoisessa esipuheessaan käännöksen tarpeellisuutta mm. sillä, että kansankielisenä teos on myös niiden, joilla ei ole mahdollisuutta oppia latinaa, saavutettavissa. Käsikirjoitusten ulkomuoto kuitenkin viittaa siihen, että kopioiden omistajat ovat olleet yläluokkaa, ja tiedot kopioiden omistushistoriasta näyttäisivät vahvistavan tämän epäilyn. Aineistossa on kuitenkin esimerkkejä myös kopioista, joissa käytännöllisyys on ollut koristelua tärkeämpää.

***The Mirror of Alchemy*: Alkemistisen teoksen käsikirjoitusversioista**

Sara Norja

Turun yliopisto / Englannin kieli

Varhaisia englanninkielisiä alkemiaa käsitteleviä käsikirjoitustekstejä on säilynyt runsaasti, mutta niitä on editoitu vasta murto-osa (Grund 2013). Ne voivat kuitenkin antaa uutta tietoa esimerkiksi tieteellisen kielen kehittymisestä ja tieteen historiasta. Käsittelem esitelmässäni alkemistista teosta *The Mirror of Alchemy* (MoA) sen käsikirjoitusversioiden kautta. Vaikka keskityn MoA-teokseen, avaan myös hieman alkemististen käsikirjoitusten yleisiä mahdollisuuksia tutkimusaineistona esimerkiksi kielitieteen saralla.

MoA on tunnettu alkemistinen teos, jota pidettiin ennen Roger Baconin (n. 1214–1292) kirjoittamana. Väitöskirjatutkimukseni käsittelee kaikkia olemassa olevia käsikirjoituskopioita kyseisestä teoksesta. Näitä 1400–1600-luvuilta olevia kopioita on yhteensä seitsemän. Ne ovat säilyneet kuudessa käsikirjoituksessa, jotka sijaitsevat Cambridgessa, Kööpenhaminassa, Lontoossa ja Oxfordissa. Väitöskirjani on osaltaan digitaalinen tieteellinen editio MoA:n käsikirjoituskopioista: tuotan niistä dokumentaarisen TEI-XML -muotoisen edition tutkimustarkoituksia varten (esimerkiksi korpuslingvistien hyödynnettäväksi). Dokumentaarisen edition lisäksi kehitän MoA:sta myös lukijaystävällisemmän best text -edition.

Esittelen, minkä tyyppisissä käsikirjoituksissa MoA on säilynyt ja mitä käsikirjoituskontekstit voivat kertoa teoksesta. Selvennän myös teoksen transmissiohistoriaa: osa MoA:n käsikirjoituskopioista on kopioitu painetusta kirjasta (MoA painettiin englanniksi vuonna 1597), osa niistä taas vaikuttaa olevan osa omaa käännösperinnettä, joka on säilynyt vain käsikirjoituksissa.

Viitteet

Grund, Peter J. 2013. 'Editing alchemical texts in Middle English: The final frontier?'. Teoksessa Probable Truth: Editing Medieval Texts from Britain in the Twenty-First Century, toim. Vincent Gillespie ja Anne Hudson. Turnhout, Belgium: Brepols, 427–42.

Faksimile-painosten käyttö keskiaikaisten käsikirjoitusten tutkimuksessa

Anna Oja

Turun yliopisto / Kulttuurihistoria

Esitelmäni käsittelee näköispainosten (ns. faksimile-painosten) hyödyntämistä keskiaikaisten käsikirjoitusten tutkimuksessa. Yleensä niiden valmistajien tavoitteena on mahdollisimman tarkka kopio alkuperäisestä käsikirjoituksesta. Esimerkiksi alkuperäisten käsikirjoitusten värit pyritään jäljentämään näköispainoksiin niin uskollisesti kuin mahdollista. Painokset ovat keräilijöiden himoitsemia aarteita, mutta niitä voi toisaalta hyödyntää myös tieteellisessä tutkimuksessa.

Ensiksi kerron keskiaikaisten käsikirjoitusten näköispainoksista ja niiden käytöstä yleisesti. Sitten vertailen näköispainosten käyttöä muihin käsikirjoituksiin perehtymisen tapoihin. Näköispainokseen voi toisinaan päästä tutustumaan huomattavasti helpommin kuin alkuperäiseen käsikirjoitukseen. Digitaalisessa muodossa tarkastelluista käsikirjoituksista poiketen (kirjamuotoiset) näköispainokset puolestaan tarjoavat tutkijalle mahdollisuuden tutustua käsikirjoituksiin konkreettisine esineinä ja saada näin tuntumaa niiden materiaalisuuteen. Toisaalta on tietenkin muistettava, että näköispainos on aina nimenomaan kopio, vaikka se muistuttaisikin suuresti alkuperäistä käsikirjoitusta.

Räyhähenkiä, hautavaakunoita ja muinaista pohjolaa: eräs turkulainen 1700-luvun kokoomakäsikirjoitus

Matti Peikola

Turun yliopisto / Englannin kieli

Ruotsiin 1660-luvulla perustettu Antikviteettikollegio sai aikaan valtakunnan muinaismuistoihin kohdistuvan innostuksen, joka inspiroi oppineita keräämään ja kopioimaan menneistä ajoista kertovia tekstejä. Tästä ilmiöstä kertoo Turun kaupunginkirjaston Vanhassa kokoelmassa säilynyt 1700-luvun alkupuolella kokoonpantu, myöhemmin Tuuloksen kappalaiselle Erik Ferrinille (k. 1810) kuulunut käsikirjoitus. Noin 450 sivua käsittävä koodeksi sisältää laajan valikoiman pääasiassa ruotsin- ja latinankielisiä tekstejä, joista monet on ilmeisesti kopioitu erilaisista käsikirjoituslähteistä. Tarkastelen esityksessäni Ferrinin koodeksin olemusta kokoomakäsikirjoituksena seuraavien kysymysten valossa. Mitä käsikirjoituksen tekstivalikoima kertoo sen kokoajista ja heidän toimintaympäristöistään? Onko käsikirjoituksen koostamis- ja kopioimisprosessista mahdollista saada tarkempaa tietoa kodikologisen, paleografisen ja tekstuaalisen todistusaineiston avulla? Miten käsikirjoitus vertautuu muihin saman aikakauden vastaaviin kokoomakäsikirjoituksiin?

Maisteri Mathias linköpingiläisen (n. 1300–1350) *Alphabetum distinccionum* -teoksen käyttö ja konteksti

Sanna Supponen

Helsingin yliopisto / Yleinen historia

Alustukseni koskee Linköpingin hiippakunnan kaniikin, maisteri Mathiaksen teosta *Alphabetum distinccionum*. Teos on säilynyt ainoastaan yhden käsikirjoituksen fragmentteina ja väitöskirja-tutkimuksessani pyrin rekonstruoimaan teoksen rakennetta ja sisältöä sekä selvittämään sen käyttötarkoitusta ja opillista kontekstia.

Mathias on kirjallisen tuotantonsa perusteella varhaisimpia pohjoismaisia oppineita, jolta tunnetaan paikallisen hiippakunnan tarpeisiin kirjoitettuja itsenäisiä teoksia. *Alphabetum*, joka on eräänlainen saarnan valmistelun apuvälineeksi tehty Raamattu-sanakirja, on Mathiaksen kuudesta teoksista laajin. Se on myös ylipäätään todennäköisesti laajin keskiaikainen teologinen *distinctiones*-kokoelma, sillä teoksen arvioidaan sisältäneen noin 700 sivua ja 3000 asiasanaa. Teoksesta on säilynyt tähän päivään noin kolmasosa (87 fragmenttia) hajallaan eri arkistojen kokoelmissa, ja sitä ei ole juurikaan aiemmin tutkittu.

Väitöskirja-tutkimukseni lähtökohtana on rekonstruoida ensi kertaa teoksen säilyneiden lehtien järjestys ja analysoida sen alkuperäistä laajuutta ja rakennetta. Toisaalta selvitän teoksen aatehistoriallista kontekstia vertaamalla teoksen rakennetta ja sisältöä varhaisempaan eurooppalaiseen saarnakirjallisuuteen sekä pohdin teoksen käyttöä tarkastelemalla sitä osana Mathiaksen teosten kokonaisuutta. Alustuksessani esittelen yleisesti käsikirjoitusta ja siihen liittyvää tutkimushanketta sekä erityisesti metodia, jolla pyrin rekonstruoimaan teoksen rakennetta ja sisältöä.

Aitolahden koodeksi fennistisen tutkimuksen aineistona

Harri Uusitalo

Turun yliopisto / Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Aitolahden koodeksi on suomalaisten koodeksien keskuudessa tuntematon harvinaisuus. Se on ollut eräiden tutkijoiden tiedossa jo 1960-luvulla, mutta päätyi vasta vuonna 2015 tieteellisen tutkimuksen kohteeksi. 1600-luvulle ajoitettu koodeksi sisältää suomennoksen tuolloin voimassa olleesta ns. kuningas Kristofferin maanlaista. Lisäksi koodeksissa on erilaisia ruotsinkielisiä tekstejä, mutta tällä hetkellä tutkimuksen huomio on lakisuomennoksessa.

Koodeksin lakisuomennoksesta on tähän mennessä käynyt ilmi, että se noudattaa osittain saman lakitekstin kahta aiemmin tunnettua käännöstä. Lisäksi tekstissä on sellaisia osioita, joita ei esiinny muissa tunnetuissa suomennoksissa. Tutkimuksen keskeisimpiä tavoitteita on perinteisin tekstivertailumenetelmin selvittää, kuinka suuri osa lakisuomennoksesta on kopiota muista suomennoksista. Lisäksi tarkoitus on pyrkiä selvittämään omintakeisten suomenkielisten osien tausta vertailemalla niitä mahdollisiin ruotsinkielisiin käännöslähteisiin.

Koodeksin kirjoittaja on entuudestaan tuntematon. Historiallisissa lähteissä mainitaan, että lainlukija Hartvig Speitz olisi saattanut kääntää samaisen tekstin kärsiessään vankeustuomiota Hämeen linnassa, mutta hänen käsikirjoitustaan ei ole koskaan löytynyt. Vertailemalla Aitolahden koodeksia Speitzin tunnettuihin teksteihin pyrin selvittämään, olisiko koodeksi Speitzin kadonnut käännöstyö. Tässä mielessä tutkimus kytkeytyy kiinnostavalla tavalla forensiseen lingvistiikkaan eli rikostutkimuksessa käytettävään kielentutkimukseen, sillä suomenkielisen tekstin tuntematonta kirjoittajaa selvittävää tutkimusta on tehty aiemmin enimmäkseen rikostutkimusten yhteydessä.

Saksalais-böömiläisten inkvisiittorimanaalien muutos vuoden 1400 tienoilla

Reima Välimäki

Turun yliopisto / Kulttuurihistoria

The formularies, questionnaires, and model sentences based on the inquisitions of heresy led by inquisitor Petrus Zwicker ca. 1400 circulated in various compilations. They form anthologies or manuals on heresy, but scholars have been reluctant to classify them as proper inquisitor's manuals. For the first time, Välimäki analyses and compares all the manuscripts that transmit the different versions of the *Processus Petri*. As a result, it is possible to make difference between a full, professional inquisitor's manual and more general anthologies.

The former is preserved only in one manuscript, St. Florian, XI 234, consisting on previously unknown formularies by Petrus Zwicker and canon-legal texts copied from a fourteenth-century Bohemian manual, Linz OÖLB, Cod. 177. The latter circulated in various different versions, and in the absence of legal material should be regarded as pastoral anthologies intended for the clergy who was expected to preach against heresy and supervise the penances of convicted heretics.